

Familienaam

"DE FEANSTER",

4

dd. 19 jan. 1995.

(vaak)

dateert uit Franse tijd

Veel inwoners van Achtkarspelen hebben in de Franse tijd een achternaam gekozen. Tot 1811 was iedereen verplicht om bij geboorte, overlijden e.d. aangifte te doen bij de kerkvoogden van de plaatselijke kerk. Een en ander werd opgetekend in de kerkboeken. Duplikaten van deze boeken, die in de provincie Friesland werden bijgehouden, liggen ter inzage op het Rijksarchief te Leeuwarden.

Het dragen van een familienaam kwam in het Noorden en Oosten van Nederland tot 1811 maar weinig voor. De steden vormden een uitzondering. Reeds in de dertiende eeuw kwamen in andere delen van Nederland vaste familienamen voor. Volgens een Quotatisatiekohier uit 1749 van de gemeente Achtkarspelen, waarop alle gezinshoofden voorkomen, woonden er in Achtkarspelen slechts 75 belastingplichtigen met een familienaam.

Tot deze groep behoorden in de meeste gevallen de meer welgestelden, b.v. de "van Haersma's" te Buitenpost. Er waren echter ook een aantal arbeiders, die een achternaam droegen. Eertijds noemde men zich in het algemeen naar de voornaam van de vader (de patroniem) en wanneer de vader niet bekend was naar de voornaam van de moeder (de matroniem).

Een jongen, die werd gedoopt als Jan en een zoon was van Pieter, ging door het leven onder de naam van Jan Pieters. Maar in 1811 veranderde dit allemaal. Keizer Napoleon schreef voor dat iedereen een familienaam moest aannemen en wanneer men deze naam al droeg, was het verplicht om deze schriftelijk vast te leggen. In de maand december van het jaar 1811

werd in Achtkarspelen ook een register van familienamen aangelegd met een totaal van ongeveer 850 akten. Het aantal inwoners van de gemeente bedroeg destijds ruim 5000. Hoewel er geen straf stond op het niet nakomen van de verplichting om een naam aan te nemen, was de opkomst groot bij de burgerlijke stand van de gemeente Achtkarspelen. Gezinshoofden lieten een familienaam in een akte vastleggen voor zichzelf en eventueel voor een bepaald aantal kinderen. Was van een gezinshoofd of van een alleenstaande persoon nog een vader in leven, dan was deze verplicht een gang naar de gemeente te maken. De door de grootvader aangenomen naam gold dan ook voor de kinderen en kleinkinderen. Een deel van de verschenen personen in 1811 was de schrijfkunst niet machtig. Zij plaatsten onder aan de akte een kruisje "ter vervanging van het voormalige handmerk". Bij het raadplegen van de akten kan men zien dat vaak de eigen naam met grote moeite en diverse fouten werd geschreven. Wat voor soorten familienamen werd door het voorgeslacht aangenomen? Voor de overzichtelijkheid kan de volgende rangschikking worden gemaakt.

Van voornamen afgeleid

Piersma, IJtsma, Brantsma, enz. In de tweede naamval staan Koenes en Wobbes.

Beroep

Bakker, Verwer, Herder enz.

Plaats van wonen

Dijkstra, Hoekstra, Laanstra enz.

Plaats van herkomst

Harkema, Ophuis, Drenth enz.

Er blijven echter nog vele vraagtekens over hoe een bepaalde familienaam is ontstaan. In de 17e en 18e eeuw hadden de huizen geen nummers. Om deze reden had een groot aantal woningen en gebouwen wel een uithangbord, dat dus als herkenningsteken diende. Op deze borden stonden allerlei afbeeldingen, zoals dieren, planten, hemellichamen, bergen, rivieren enz. Het lag voor de hand dat men zich noemde naar dit herkenningsteken, dat hun adres aangaf. Namen als de Haan, van Zon, de Leeuw e.d. zijn duidelijk voorbeelden van adresnamen.

Het ontbreken van huisnummers leverde in vroegere tijden geen problemen op, de plaatsen waren kleiner en men kende elkaar nog. In 1807 werd door de Franse bezetter een verplichte huisnummering ingevoerd om een nieuwe onroerendgoedbelasting te realiseren. Volgens voorschrift moest voor elk gebouw een duidelijk bord worden geplaatst met het nummer in-olieverf.

Omdat de verplichting van naamsaanneming een maatregel van de gehate Fransen was en men vaak het nut er niet van inzag, koos men in andere gemeenten wel eens uit balorigheid of onverschilligheid voor doldwaze familienamen, niet beseffende dat hun nageslacht hier nog jaren last van zou hebben. Deze "lollige" namen bestaan nog altijd, zoals Poepjes, Naaktgeboren, Suikerbuik enz. In Lemmer en omgeving komt de naam Poepjes nog veelvuldig voor. Het verhaal gaat dat Koningin Wilhelmina de naam uitsprak als "Poëpjes" bij de huldiging van een winnaar van een schaatswedstrijd met de in haar ogen onfatsoenlijke naam. In een volgend artikel zal aandacht worden besteed aan de aangenomen familienaam van de inwoners van Twijzel in het jaar 1811.

D.R. Wildeboer
secr. Stichting Oud
Achtkarspelen.